

Komunistická morálka a zvláštnosti jej rozvoja v armáde

Jednou zo základných zákonitostí výstavby rozvinutej socialistickej spoločnosti je aj formovanie v duchu marxisticko-leninského svetového názoru a komunistickej morálky mysliacej a konajúcej osobnosti.

S približovaním sa k beztriednej — komunistickej spoločnosti bude táto zákonitosť nadobúdať na význame, pretože politické, ekonomické, právne a ďalšie formy medziľudských vzťahov budú postupne odumierať a rozhodujúcim regulátorom medziľudských vzťahov bude morálka. Zvyšovanie záujmu o mravnú výchovu v sú-

časných podmienkach je podmienené tiež ideologickým bojom medzi silami svetového pokroku v čele so svetovou socialisticou sústavou a silami svetovej reakcie v čele s táborom imperializmu. Tento boj ideológovia imperializmu čím ďalej, tým viac orientujú do etickej problematiky.

Vyhranene triedny charakter možnej svetovej vojny a revolúcie vo vojenstve podstatne zvyšujú požiadavky na mravné kvality vojsk. Bude preto správne, ak si objasníme podstatu morálky socialistickej spoločnosti a špecifiku mravnej výchovy v našej armáde.

Vznik a vývoj komunistickej morálky

Problemátike komunistickej morálky je v socialistickej krajine venovaná čím ďalej tým väčšia pozornosť. Značnú pozornosť jej venujú marxisticko-leninské strany na svojich zjazdoch, plenárnych zasadaniach a ďalších akciách. V marxistickej literatúre sú jej venované práce celých kolektívov či jednotlivých autorov. Pri štúdiu týchto prác sa stretávame s používaním pojmov „proletárska morálka“, „socialistická morálka“ a „komunistická morálka“. Tieto pojmy chápu niektorí autori ako synonymá, čo nie je celkom správne.

Pojem „proletárska morálka“ odráža morálku proletariátu v kapitalistických štátoch bojujúceho za svoje oslobodenie.

V socialistickej spoločnosti ho používame, keď chceme zdôrazniť triednosť morálky a skutočnosť, že najdôležitejším nositeľom mravného pokroku až do úplného vybudovania komunizmu je a vždy bude robotnícka trieda.

Pojem „socialistická morálka“ slúži k označeniu morálky prvej fázy komunizmu - socializmu.

Pojem „komunistická morálka“ vyjadruje morálku prvej i druhej fázy komunistickej spoločnosti a súčasne ukazuje cieľ robotníckej triedy a všetkých pracujúcich v oblasti morálky — morálku vyspelej komunistickej spoločnosti. Pojem „komunistická morálka“ vyjadruje najhlbšie a najdôsled-

nejšie podstatu morálky socialistickej i komunistickej spoločnosti i jej antagonisticke protirečenia s morálkou kapitalistickej spoločnosti. Z týchto dôvodov sa v súčasnej marxistickej literatúre používa najčastejšie. Preto aj my budeme používať názov „komunistická morálka“ aj na označenie morálky súčasnej socialistickej spoločnosti. Odhaliť podstatu a funkcie komunistickej morálky venovali veľkú pozornosť klasici marxizmu-leninizmu. K. Marx a F. Engels si uvedomovali, že dôležitú úlohu pri formovaní komunistickej uvedomenia, ktoré je základom komunistickej morálky, má praktická, predovšetkým revolučná činnosť. V Nemeckej ideológii píše „... na to, aby sa v mase ľudí vytvorilo toto komunistické uvedomenie a presadila sa vec sama, je potrebná masová premena ľudí, čo môže nastať len v praktickom hnutí, v revolúcii, že teda revolúcia je potrebná nielen preto, že iným spôsobom nemožno zvrhnúť vládnu triedu, lež i preto, že trieda, ktorá ju zvrhuje, môže sa len v revolúcii zbaviť všetkej starej špiny a stať sa schopnou založiť novú spoločnosť.“ (Marx K. — Engels F.: Nemecká ideológia. Bratislava, ŠVPL 1961, s. 67.)

Doterajšie skúsenosti jednoznačne dokazujú, že skutočnú revolúciu, morálne pevný človek sa rodí predovšetkým v revolučnej činnosti. Svedčí o tom život F. Dzeržinského, E. Thälmana, J. Fučíka, G. Dimitrova, A. Gramscioho a mnohých ďalších. Ich život je skvelým príkladom obetavej práce za naplnenie komunistických ideálov.

Boj proti starému, reakčnému buržoaznému poriadku, proti všetkému, čo brzdi rozvoj spoločnosti, táto revolučná činnosť značne povznáša mravné vedomie pracujúcich, dáva im životu zmysel a každý úspech im prináša nepredstaviteľné šťastie.

V. I. Lenin, ktorý bezprostredne pripravoval a stál na čele prvej socialistickej revolúcie i socialistickej štátu, chápal mravnosť ako neoddeliteľnú súčasť revolučnej činnosti. Na III. vŕešskom zjazde Komsomolu 2. októbra 1920 vyjadril veľmi konkrétne obsah a cieľ mravnosti, keď zdôraznil: „Mravnosť je na to, aby sa mohla ľudská spoločnosť pozdvihnúť vyššie a zbaviť sa vykorisťovania práce... Základom komunistickej mravnosti je boj za upevnenie a dovŕšenie komunizmu.“ (Lenin, V. I.: Spisy. Zv. 31, Bratislava, ŠVPL 1954, s. 259—260).

Z toho vyplýva, že komunistická morálka nielen odráža historickú nevyhnutnosť a neodvratnosť víťazstva komunizmu, ale aj vyžaduje napomáhať tomuto víťazstvu.

Socialistická spoločnosť ako jediná v dejinách odstraňuje antagonisticke protirečenia medzi skutočnou morálkou na jednej strane, politikou, ekonomikou a právom na strane druhej.

Vedeckosť marxisticko-leninskej etiky zvyšuje význam komunistickej morálky, vytvára z nej logický systém mravných noriem, princípov a kategórií.

Morálny kódex budovateľa komunizmu je súhrnom mravných požiadaviek, ktorými sa má riadiť človek vyspelej socialistickej spoločnosti. Súčasne je morálny kódex budovateľa komunizmu zovšeobecnením požiadaviek komunistickej morálky, ktoré vznikli a osvedčili sa v procese revolučného boja robotníckej triedy za jej oslobodenie spod kapitalistického útlaku a za pretvorenie spoločnosti na spoločnosť bez vykorisťovania, útlaku, na spoločnosť skutočne ľudskú — komunistickú.

Nie je to súhrn „absolútne dokonalých“ a „večne platných dogiem“ v podobe kresťanského desatera, ale živé, stále sa o nové požiadavky na mravnosť obohacujúce učenie, ktoré sa menia so zmenou medzifudských, predovšetkým výrobných vzťahov. Je odrazom konkrétneho-historického epochy a etapy výstavby socializmu a komunizmu. F. Engels v Anti-Dühringu píše: „Ľudia, či už vedome alebo nevedome, odvodzujú svoje morálne názory v konečnom dôsledku z tých praktických vzťahov, na ktorých sa zakladá ich triedne postavenie — z ekonomických vzťahov, za ktorých vyrábajú a vymieňajú.“ (Engels F.: Anti-Dühring. Bratislava, ŠVPL 1962, s. 77).

Komunistickej morálke je teda cudzí akýkoľvek dogmatizmus či relativizmus popierajúci závislosť morálky od spoločenských, hlavne výrobných vzťahov a tvrdiaci, že morálka vychádza z prianí človeka, založeného na „slobodnej vôli“, či „vôli božej“.

Zmena morálky nie je výsledkom subjektívnej „slobodnej vôle“ ako tvrdia subjektívni idealisti. Je subjektívna len formou, no objektívna svojím obsahom. V procese vzniku a rozvoja mravných noriem, princípov a kategórií ľudia abstrahovali od jednotlivého, individuálneho a náhodného postupovali v odhaľovaní všeobecného, podstatného a nevyhnutného. Vďaka objektívnemu obsahu sa nestali tieto pojmy prázdny, ale majú svoj konkrétny obsah.

Obsah komunistickej mravnosti v súčasnosti je boj za vybudovanie komunizmu a obranu socializmu. Tento boj je nemožný bez oddanosti komunizmu, bez vzájomnej podpory pracujúcich v duchu proletárskeho internacionalizmu, bez obetavej

práce v prospech socializmu, bez bezmedznej oddanosti ideálom komunizmu, bez nenávisti k nepriateľom socializmu a podob-

ne. Obsah a cieľ komunistickej morálky najucelenejšie vyjadruje morálny kódex budovateľa komunizmu.

Morálny kódex budovateľa komunizmu

Morálny kódex budovateľa komunizmu je súhrn základných požiadaviek, ktorými sa má riadiť budovateľ komunistickej spoločnosti. Súčasne je zovšeobecnením požiadaviek komunistickej morálky, ktoré vznikli a rozvinuli sa v procese revolučného boja za oslobodenie robotníckej triedy a pri výstavbe komunistickej spoločnosti.

Morálny kódex budovateľa komunizmu obsahuje tieto mravné požiadavky:

- oddanosť komunizmu,
- láska k socialistickej vlasti a socialistickým krajinám,
- svedomitá práca pre spoločnosť: kto nepracuje, nech neje,
- starostlivosť každého občana o zachovanie a rozmnožovanie spoločenských hodnôt,
- vedomie spoločenskej povinnosti, nezmieriteľnosti s porušovaním spoločenských záujmov,
- kolektivismus a súdružská vzájomná pomoc: jeden za všetkých, všetci za jedného,
- humánne vzťahy a vzájomná úcta medzi ľuďmi: človek je človeku priateľom, súdruhom, bratom,
- poctivosť a spravodlivosť, mravná čistota, prostota, skromnosť vo verejnom i v osobnom živote,
- vzájomná úcta v rodine, starostlivosť o výchovu detí,
- nezmieriteľnosť s nespravodlivosťou, príživníctvom, nepoctivosťou, karierizmom a hrabivosťou,
- priateľstvo a bratstvo všetkých národov a národností ČSSR, nezmieriteľnosť s národnou a rasovou nenávisťou,
- nezmieriteľnosť s nepriateľmi komunizmu, mieru a slobody národov,
- bratská solidarita s pracujúcimi všetkých krajín, so všetkými národmi.

V tejto súvislosti považujeme za potrebné zdôrazniť, že morálny kódex budovateľa komunizmu je neoddeliteľný od budovania komunizmu vôbec. Budovanie beztriednej — komunistickej spoločnosti je nemysliteľné bez výchovy komunisticke mysliaceho a konajúceho človeka. Preto komunistickej výchova, v ktorej mravná výchova je jednou z najdôležitejších, tvorí neoddeliteľnú súčasť programov komunistickej strany socialistických krajín.

O dialektickom vzťahu budovania socializmu a rozvoja mravnosti sa v Správe o činnosti strany a vývoji spoločnosti po XIII. zjazde KSČ a ďalších úlohách strany

píše: „Tak ako systém vykorisťovania a útlaku podporoval v človeku sobectvo, bezohľadnosť a ľahostajnosť voči osudu iných, tak socialistické zriadenie dáva podmienky vychovávať v človeku úctu k statočnej práci, k súdružským vzťahom, láske k vlasti, solidarite s bojom pracujúcich a národom proti vykorisťovaniu a útlaku na celom svete.“ (XIV. zjazd KSČ. Bratislava 1971, s. 56—57).

Áno, rozvoj výrobných síl a spoločenských, predovšetkým výrobných vzťahov v socialistickej spoločnosti je jedna z hlavných podmienok pre mravný život v duchu komunistickej morálky. Bolo by však nesprávne a pre ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti škodlivé, ak by sme si neuvedomili, že objektívne podmienky sú skutočne len podmienky, i keď nevyhnutné pre formovanie komunisticke mysliaceho a jedajúceho človeka.

Pri formovaní takého človeka má veľmi významné miesto výchovná práca. I na túto skutočnosť veľmi dôrazne upozorňujú materiály XIV. zjazdu KSČ, kde sa píše: „Formovanie socialistického človeka, jeho pozitívnych vlastností, socialistickej morálky, občianskej zodpovednosti i vysokej pracovnej disciplíny, jeho vôle po vzdelaní a vlastnom raste je úloha veľmi náročná a pre rozvoj socialistickej spoločnosti nevyhnutná.“ (XIV. zjazd KSČ. Bratislava, Pravda 1971, s. 57).

Plnenie tejto zložitej a náročnej úlohy nie je len úlohou rodiny a školy, ale celej našej spoločnosti. Veľmi dôležitú úlohu pri formovaní socialistického človeka má aj naša armáda. „Služba v našej armáde je čestnou povinnosťou. Je školou, v ktorej sa mladí ľudia fyzicky a charakterovo zakaľujú a politicky vyspiávajú, učia sa odvahy, disciplinovanosti, organizovanosti, kolektivismu a získavajú skúsenosti a vedomosti potrebné pre celý život.“ (XV. zjazd KSČ Bratislava 1978, s. 44).

Úspešné plnenie tejto úlohy je nemožné bez hlbokých vedomostí z marxisticko-leninskej etiky a jej neoddeliteľnej súčasti socialistickej vojenskej etiky. Socialistická vojenská etika je konkretizáciou všeobecnej teórie marxisticko-leninskej etiky na špecifické podmienky života a funkcie armády. Jej úlohou je skúmať zvláštnosti medziludských vzťahov v armáde, založených na prísnom centralizme, na špecifike vojenskej výchovy a výcviku, no hlavne požiadavkami na mravné kvality vojsk v možnej svetovej vojne.

Specifika morálky socialistickej armády

Ak máme riešiť problematiku špecifiky morálky vojakov socialistickej armády, treba si uvedomiť, že vojak je plnoprávnym občanom našej socialistickej vlasti a preto aj nositeľom nielen špecifickej vojenskej morálky, ale aj všeobecnej morálky, existujúcej v socialistickej spoločnosti. Všeobecné mravné kvality sú základom, môžeme povedať jadrom mravných kvalít, potrebných pre obranu socialistickej vlasti, socializmu a spoločenského pokroku vôbec.

O význame mravných kvalít obrancov socializmu V. I. Lenin písal: „V každej vojne je víťazstvo napokon podmienené morálnym stavom nás, ktoré na bojisku prelievajú svoju krv. Presvedčenie o spravodlivosti vojny, vedomie, že treba obetovať svoj život pre blaho svojich bratov, pozdvihuje ducha vojakov a núti ich znášať neslýchané ťažkosti.“ (Lenin, V. I.: Spisy: Zv. 31, Bratislava, ŠVLP, 1954, s. 117–118).

Áno, najvýznamnejším zdrojom úspešnej mravnej výchovy je naše socialistické zriadenie, skutočnosť, že je najpokrokovejším štátnym zriadením aké ľudská spoločnosť poznala, dáva jeho obrancom obrovskú mravnú silu. Tiež skutočnosť, že naša vlast je neoddeliteľnou súčasťou Varšavskej zmluvy blahodárne vplýva na morálku našej armády.

Politika vykonávaná v záujme širokých mas a marxisticko-leninská ideológia tvoria nevyčerpateľné zdroje zvyšovania morálno-politických a morálno-bojových kvalít vojakov našej armády. Bolo by však nesprávne a pre ďalšie zvyšovanie bojovej pohotovosti našej armády veľmi škodlivé, ak by sme plne nevyužili dobré objektívne podmienky pre našu subjektívnu činnosť, ktorá nás v systematickej mravnej výchove očakáva.

Vychádzajúc z úrovne odrazu a skúseností z predchádzajúcich vojen môžeme si mravnú prípravu našej armády rozdeliť do dvoch základných skupín, tvoriacich dialektickú jednotu a vzájomne sa podmieňujúcich.

Prvú skupinu tvoria prvky racionálno-ideologické. V týchto prvkoch sú najjasnejšie, najpresvedčivejšie, najúplnejšie a najsprávnejšie vyjadrené záujmy, a ciele robotníckej triedy, na ktorých obranu sa pripravujeme. Ich obsah pozostáva z komplexu teórií, názorov, predstáv, idej sformovaných na teoretickej úrovni, majú racionálno-ideologický charakter. Je to súhrn politických, filozofických, morálnych, právnych, umeleckých a ďalších názorov na sociálnu podstatu vojny, na jej obsah a charakter, na úlohu širokých ľudových mas vo vojne a podobne.

Na otázku, aký je vzťah týchto názorov, autori odpovedajú rôzne. Jedni pokladajú za najdôležitejšie politické, ideologické, morálne názory, druhí filozoficko-svetonázorové. Podľa nášho názoru nemôžeme kategoricky a v abstraktnej forme určiť dôležitejšiu úlohu tomu, či inému názoru. Abstraktná pravda neexistuje, pravda je vždy konkrétna.

Pritom však plne súhlasíme s tými autormi, ktorí rozhodujúci význam dávajú morálnym a politickým názorom. Veď vojna je pokračovaním politiky, a preto politické vedomie nás hrá vo vojne najdôležitejšiu úlohu. Ako sme už tvrdili, racionálno-ideologické prvky odrážajú racionálny vzťah k vojne. To znamená, že nevznikajú len pod bezprostredným vplyvom životného prostredia, ale hlavne systematickou a cieľavedomou ideologickou prácou. Úlohou ideologickej práce v našej armáde je plne realizovať požiadavky, ktoré ideologická práca v socialistickej spoločnosti plní a pritom rešpektovať špecifiku armády.

Splnenie tejto náročnej úlohy si vyžaduje nepretržité skvalitňovať ideologickú prácu, zodpovednejšie a náročnejšie pristupovať k marxisticko-leninskej príprave vojakov z povolania a politickému školeniu mužstva a poddôtočníkov. Základným predpokladom zvyšovania účinnosti ideologického pôsobenia je jeho vysoká ideová, metodická a organizačná úroveň, tesné spojenie s vojenskou výchovou, s plnením vojenskej povinnosti, s požiadavkou plne realizovať princíp jednoty výchovy a výcviku — jednotu teórie a praxe.

M. V. Frunze pri riešení ideovej prípravy vojakov socialistickej (sovietskej) armády povedal: „Dobre organizovaná ideová príprava úzko spojená s úlohami vojsk, je veľmi dôležitou podmienkou, bez ktorej nemôžeme zvyšovať silu armády, jej bojovú pohotovosť a disciplínu. Stranícko-politická práca uskutočňovaná novými formami bude novým, ďalším druhom zbraní, strašným pre každého nového nepriateľa.“

Z týchto príčin by zameranie ideologickej práce v armáde malo rešpektovať:

Tesným spojovaním teórie marxizmu-leninizmu so súčasným celospoločenským hlavne medzinárodným komunistickým hnutím objasňovať objektívne zákonitosti rozvoja spoločnosti a nevyhnutnú vysokú cieľavedomú aktivitu širokých ľudových mas vedených marxisticko-leninskou revolučnou stranou v boji za ich realizáciu.

Vysvetľovaním skutočností, že v triedno-antagonistickej spoločnosti je spoločenský pokrok závislý hlavne od výsledkov triedneho boja, zdôrazňovať nevyhnutnosť systematického upevňovania bojovej sily a

bojovej pohotovosti socialistických armád, ako dôležitého činiteľa mierovej koexistencie medzi svetovou socialistickou sústavou a táborom imperializmu a garanta dodržiavania prijatých medzinárodných dohôd.

Na základe vysvetľovania priebehu a výsledkov II. svetovej vojny a povojnového vývoja ukázať vysoké morálno-politické kvality vojakov socialistickej armády. Vysvetľovaním podstaty antagonistickej protirečenosti medzi svetovou socialistickou sústavou a táborom imperializmu, pestovať u vojakov našej armády hrdosť na príslušnosť k Varšavskej zmluve a vysokú mravnú zodpovednosť za obranu socializmu.

Prostredníctvom vysvetľovania pokrokových bojových tradícií našej strany a nášho ľudu, ktoré preukázal hlavne v našom vnútornom a zahraničnom odboji vychovávať vojakov k nezmieriteľnej nenávisti k imperializmu a horúcej láske ku všetkému pokrokovému, najmä k našej socialistickej vlasti.

Odhaľovaním zverských činov, ktorých sa dopúšťali fašisti v II. svetovej vojne a vojaci imperialistických armád pokračujú v nich i v súčasnosti, vychovávať náš ľud, predovšetkým armádu k nezmieriteľnej nenávisti voči imperialistickým armádám.

Úlohou ideovej práce je vytvárať u vojakov vedecký, marxisticko-leninský svetový názor, hlboké komunisticke presvedčenie, komunisticú morálku a nenávisť proti všetkému reakčnému. Marxisticko-leninská príprava, politické školenie mužstva a ďalšie formy ideologickej práce v našej armáde majú za cieľ vyzbrojovať vojakov komunisticou ideológiou, hlbokým uvedomením si záujmov socialistickej vlasti, chápaním politiky strany a štátu, podstaty a významu obrany socializmu.

Druhú skupinu tvoria prvky spoločensko-psychické. Na rozdiel od prvkov ideologických, ktoré formulujeme cieľavedomou, systematickou ideologickou prácou, sa spoločensko-psychické prvky vyvíjajú v značnom rozsahu živelne, pod bezprostredným vplyvom životného prostredia. Bolo by však škodlivé a nesprávne chápať túto živelnosť absolútne, ako našu nemožnosť formovať psychiku vojaka. Na formovanie psychiky má značný vplyv vojenský režim, denný poriadok, plnenie nároč-

ných úloh bojovej prípravy — celý vojenský život.

Psychické prvky zahŕňujú — city, náladu, prežitky, vôľu, charakter človeka, to je jeho psychika, ktorá sa prejavuje v jeho konaní vo vzťahu ku kolektívu a podobne. Emocionálnym prejavom psychického stavu je nálada. Dobrá nálada v značnej miere prispieva k úspešnému plneniu aj tej najnáročnejšej a najnebezpečnejšej úlohy. Jednou z úloh nadriadených je odstraňovať tie nedostatky v ich činnosti, ktoré vyvolávajú zlé nálady u podriadených.

Vo vojenskom kolektíve je možno rýchlejšie a presnejšie poznávať psychiku vojakov a na základe toho vykonávať všestrannú, cieľavedomú a vysoko účinnú mravnú výchovu. Vo vojenskom prostredí sú najvýraznejšie také spôsoby vzájomného vplyvu ako: povzbudenie, rady, dohovorenie, vplyv verejnej mienky a podobne.

Psychické prvky zvlášť značného významu nadobúdajú v podmienkach bojovej situácie, v zložitých a rozporných podmienkach, kde je vojak neprestajne ohrozený.

V drsných podmienkach bojovej činnosti, vyžadujúcej maximum iniciatívy, zručnosti a rozhodnosti, kedy dochádza k vysokému psychickému napätiu, je cieľavedomá pevná vôľa jedným z rozhodujúcich faktorov plnenia vojenskej povinnosti.

Človek bez pevnej vôle je hračkou náhodných okolností, nemôže byť skutočne mravným, lebo nemá predpoklady dôsledne a iniciatívne splniť svoju vlasteneckú a internacionálnu povinnosť.

Dôležitú úlohu má aj výchova k pevnému návykom. Bez výchovy mravných návykov je mravná výchova neúčinná. Na formovanie návykov má veľký význam vojenský režim, obsah a organizácia vojenskej výchovy a vojenského výcviku vôbec. Návykom rozumieme takú činnosť, ktorá cvičením nadobúda automatický charakter. Ak túto činnosť vykonávajú vojaci bez kontroly, na základe vnútornej potreby, môžeme ju nazvať zvykom. V mravnej výchove treba dosiahnuť, aby požiadavky, ktoré sú kladené na obrancov socializmu, ako je dôsledné uplatňovanie požiadaviek vojenských poriadkov tak, aby sa stali vnútornou potrebou, aby sa pretvorili v návyky a zvyky.

Plnenie úloh bojovej a politickej prípravy kladie čím ďalej tým náročnejšie požiadavky na mravné kvality vojsk. Je to podmienené sociálnou podstatou novej svetovej vojny a revolúcie vo vojenstve. V novej svetovej vojne by nešlo o čiastkové zmeny v povojnovom usporiadaní sveta, ale o boj sľ svetového pokroku na čele s Varšavskou zmluvou a táborom imperializmu na čele s NATO. Boli by v nej použité raketové jadrové zbrane a ďalšie zbrane hromadného ničenia, čo podstatne zvyšuje požiadavky na morálnu pripravenosť našej armády.